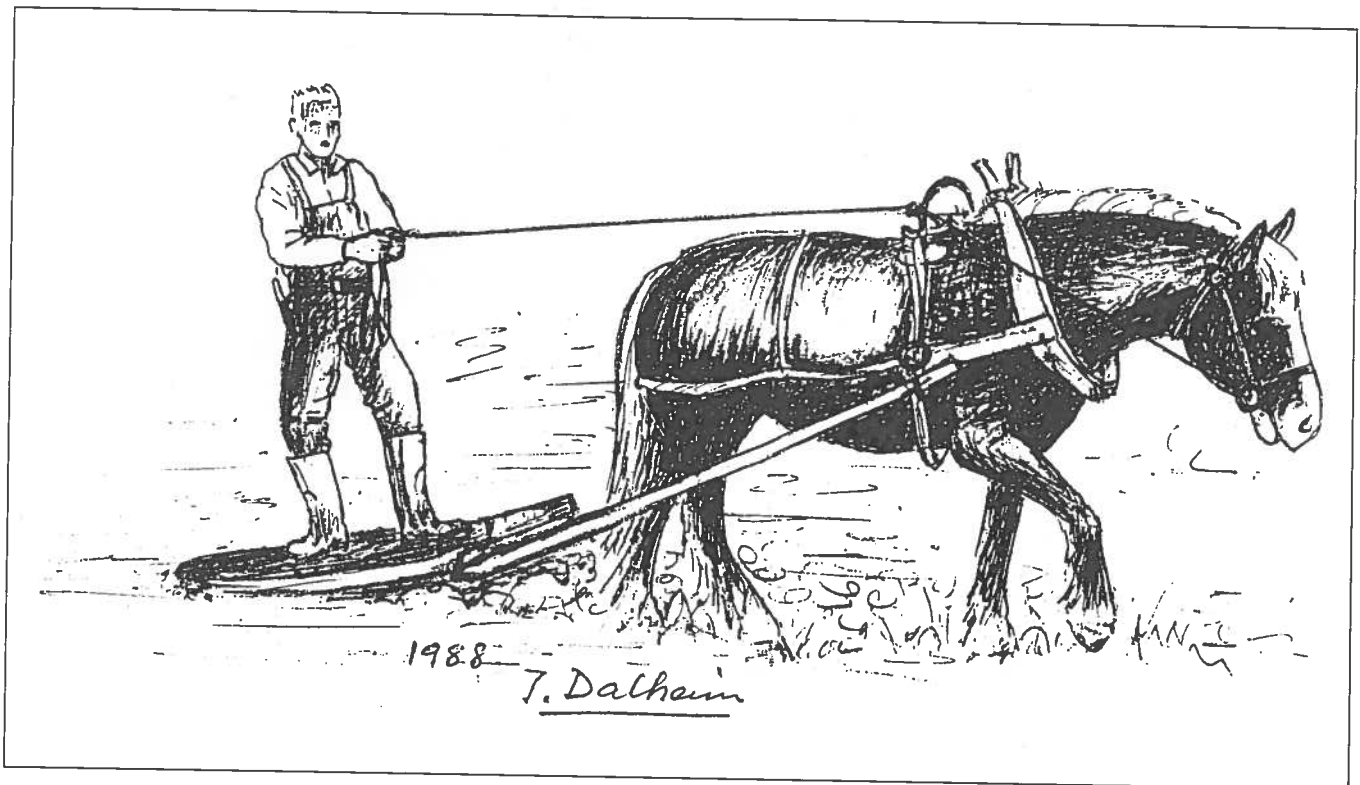

Arbeidshesten Stella.

• Av Johan Dalheim •

Stella var en rødbrun lyngshest, ei hoppe, vakker å se på, og med fin reising som lyngshester flest. Hun avløste sin forgjenger Brona rundt 1930-årene.

Stella var en arbeidshest, et syn å se på når hun stormet utover jordet og kastet på hodet. Det utstrålte overskudd av alle hennes bevegelser. Så rullet hun seg fra side til side. Det klødde kanhende etter en arbeidsdag med bukjord, saljord, grime og hørve (bogetre), mer og mindre presset mot kroppen.

Deretter smakte det med ferskt gras. Arbeidsdagen ga lite rom for slikt, og dessuten så ventet stallen mot kveld.

Stella var ikke særlig begeistret hverken for bikkvogn eller slede. Når skoklene skulle festes, kunne hun finne på å klype deg i armen med leppene. Da ble det som regel litt kjeft å få fra kjørekaren, for fikk hun først tak, så gjorde det vondt. Som liten trodde jeg at hestene brukte tenner til slikt, men det er slett ikke tilfelle. Stella lot seg ikke ri. Hun kastet alle av som ville prøve seg. Men onkel Lars, som kjørte henne for det meste, var eneste unntak. Men også han trengte en tilvenningsperiode. Jeg husker at han hengte seg halvveis opp på ryggen til hesten under pauser i arbeidsøktene.

Hesten vente seg til det, og han kravlet lenger og lenger opp inntil han satt på ryggen.

Stella kastet på begge bakbeina i det hun galoperte avsted, liksom for å kvitte seg med noe. Jeg hadde alltid min oppmerksomhet der de gangene jeg tok greiene av henne. Hun tålte meg bare sånn passelig.

En søndag hun stod jordet borte ved et gjerde, kalte hun på meg. Det var ikke vanlig, så jeg bestemte meg for å gå bortover og se hva som stod på. Jeg la merke til at halen var viklet inn i en piggråd. Hesten hadde fulgt meg med øynene hele tiden, med ørene rett fremover. Dette gjorde at jeg våget å gå bort og løsne halen fra piggråden. Straks hesten kjente at den var fri, ristet den på halen og spaserte rolig bort.

Da jeg gikk, oppdaget jeg at kjettingen som den hadde festet rundt foten, hadde viklet seg fast i en riskvist. Men da jeg snudde, ble jeg møtt med signalet: Hold deg unna, og det gjorde jeg.

En dag ble Stella leid framfor en hingst, men i det han hoppet opp, slo hun med bakbeina og ville bort derfra. Hun ville ikke ha noe med hingster å gjøre. Etter flere forsøk måtte eksperimentet oppgis.

Nysgjerrige guttunger var kanhende de som var mest skuffet over dette.

– Gammelsjurs tiksa, ho ointe oss ikke syne, sa en av guttene på skolen dagen etter, mens han la ut om eksperimentet.

– Ja du trengte det vel mest, kom det fra jenteflokken, som stod der og lyttet, og fniste. Det var flere hester i bygda, og alle hadde de eget navn, som stort sett bare ble brukt av eierne selv. Vi andre brukte betegnelser som: Heiskelhesten, Lettohesten, Sandørgampen m.v..

Jeg vil dvele litt ved den siste nevnte. Sandørgampen hadde arbeidet og slitt gjennom et langt liv. Etter gjentatte utsettelser hadde man endelig bestemt at hesten skulle avlives.

Vi unger visste at den skulle ende som revefor. En av naboene, Oskar Heiskel, hadde en liten revefarm oppe i skogsholtet, og der skulle avrettingen finne sted.

En annen nabo, Kristian Letto, skulle besørge dette. Han var hos far og lånte «Kobbestauren», et gammelt armegevær, en Remington 1882, som ble solgt til ishavsfolk og jegere da Krag-Jørgensen-geværet ble innført.

Intet unngikk ungene på den tid, heller ikke dette. Vi stod og så på da han Rasmus kom leiende på Sandørgampen rundt Råa. Det var hans avskjedstur med en gammel, trofast venn. De to hadde slitt så mye i lag, de hadde så mye felles, så han hadde det nok ikke lett, han Rasmus. Vi kunne se at han trødde tungt.

Vi guttunger var oppe i skogsholtet da han kom med hesten. Jentungene ville ikke se på dette, men der var en del voksne mannfolk til stede.

Kristian stod klar med geværet, og var temmelig tøff i våre øyne.

Han Rasmus klappet hesten, og kjælte med den. En tåre eller to rant nedover kinnet, som var grov og furet av sol og vind gjennom et langt liv. Men han hadde full kontroll over seg selv, og han gråt ikke. Stemmen var rolig og klar.

– Du får ha takk førr aille åran vi har hatt i lag, sa han.

Så bad han om at de ikke måtte skyte før han rakk fram til elva. Han ville slippe å høre skuddet. Så gikk han, og snudde seg som snarest før han kom ut av syne.

Etter avtalt tid løftet Kristian geværet. En kraftig munningsflamme stod ut av løpet, og hesten falt pladask. Det hele var over på et blunk.

Etter at våronna var utført, fikk hestene i bygda sommerferie inntil høyonna tok til.

Hestene ble samlet og sluppet ut på saftig fjellbeite oppe i dalen. Der gikk de og gresset og koste seg fram til først i august. Da pleide onkel Lars gå på hesteletting. Det hendte at jeg ble med som kamerat. Det har alltid vært trivelig å gå i fjellet.

Hestene pleide vanligvis holde seg til på de store slettene bak Tverrbakken. De ble var oss på langt hold, og visste straks hvilket ærend vi kom i. De lot seg friste av brødsalkene vi hadde med oss, og kom i møte med oss for å få en smak.

Vi bant ei grime av tauet vi hadde med oss, og lot

tømmene gå bakover halsen.

Onkel Lars hoppet opp på ryggen til Stella, og jeg valgte meg ut en tilfeldig annen hest. Så red vi nedover uten sadel. De andre hestene fulgte etter, det ville de ha gjort uansett.

Vi red over elva under Tverrbakken, og fulgte en sti bak Øvervannet, der vi av og til måtte knipe bena sammen og holde i fakset for ikke å gli av hesteryggen. Det gikk alltid i gangfart, og hestene fant veien selv. Ved Nervannet red vi over elva på nytt, og fulgte stien videre ned.

Onkel Lars har en fin sangstemme. Han red foran og sang. Det kunne være sjømannssanger som: Vi seiler for velstand og lykke, vi seiler for far og for mor.....

Eller det kunne være en vise som: Det var en lørdag aften, jeg sad og ventet dig.....

Jeg sang og med, og vi hadde det trivelig på alle måter.

Timen og livet og fjellet var vårt. Vi var våre egne herrer, og behøvde ikke passe på tia. Vi hadde forresten ingen klokke, og hadde ikke bruk for slikt heller.

Høyonna tok til med slåmaskin, raking, oppsetting av hesjer og hesjing. Etter hvert som høyet tørket, fikk man tørrhøykjøring i tillegg, og jobbet fra tidlige morgen til sene kveld, unger som voksne.

Noe av det vi unger likte best, var å få sitte på tørrhøylasset når de kjørte det ned. Far pleide og sitte oppe på lasset.

Så var det en gang han kom kjørende med gamle Brona, at hesten stoppet, og rikket seg ikke av flekken til tross for at han slo med tømmene og jaget på hesten.

Han måtte bare stige ned av lasset for å se etter hva som var årsaken. Og der fant han meg sovende rett foran bena på hesten. Han kaldsvettet da han løftet meg opp, ca. 1 ½ måned gammel.

Han ble aldri kvitt sin gjeld til denne hesten, og det samme er tilfelle med meg. Min takknemlighetsgjeld vil vare livet ut.

Når slåttonna var over på jordene nede, fikk hestene en ny tur opp til dalen, ikke for å feriere, men for å fortsette med slåttonna der.

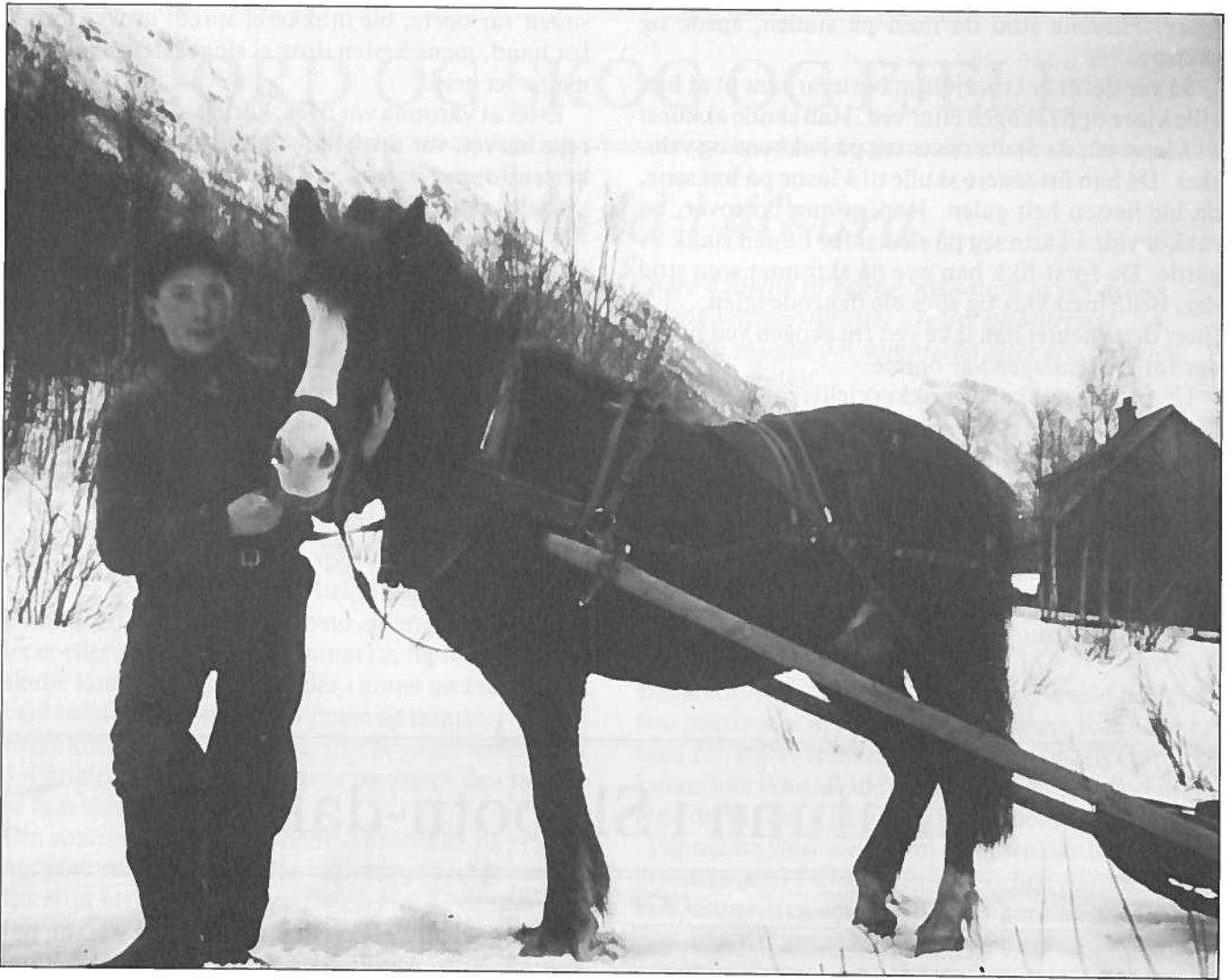
Høyet der oppe ble tørket på marka, og deretter lagt opp i stake. I bunnen av staka ble det lagt av høy til musene, der de fikk sin bestemte rasjon. Høyet ble så kjørt ned om vinteren.

En vinter hadde musene forgrepet seg på høyet de ikke skulle ha, fortalte han Isak, en av naboene. Men det skulle de ikke ha gjort.

- Då eg såg på sporan, sa han,
- såg eg dæm hadde sjette blod.

Der var visstnok en tillært ganningsregle praktisert, og hadde virket tilfredsstillende.

Når det hadde falt mye snø, var det vanlig at heste-

Forfatteren sammen med Stella. Bildet er tatt i 1943.

Foto: Lars H. Larsen

karene kjørte opp dalen samtidig, så de kunne skifte på å lage spor, når høyet skulle hentes.

Så var det et år at far, onkel Lars og undertegnede kjørte opp i seineste laget. Ungdommen hadde dessverre forsovet seg, og det kunne få følger, mente far. Barske mannfolk under barske forhold gikk ikke av veien for et oppgjør om de mente det var grunnlag for det.

På opptur møtte vi han Isak, som allerede var på tur ned med sitt høyllass. Han stoppet hesten og beskyldte oss for å være usolidariske, og betegnet oss som noen fordømte syvsovere.

Klokka kunne kanskje være rundt sju denne morgen. Vi følte nok litt dårlig samvittighet, men provokasjonen ble kanhende i sterkeste laget for en unggutt som Lars.

- Det e bære kjæft og bakbeina i deg, glapp det ut av han.

- Kom an, så ska du få erfare ka bakbeinan duge tel, svarte Isak.

Ingen var vel innstilt på et slagsmål der oppe i snøføyka, så her var det fornuftigst å finne på et godt argument.

- Eg e ailtførr dannet tel å sloss med deg, svarte Lars.

Isak var ikke enig i det, men brydde seg ikke om å forfølge saken videre. Han slo på hesten og kjørte. Det fine var at naboskapet ikke tok noen skade av slike episoder. Ektemakene var nok en stabiliserende faktor her.

Her bør man videre huske på at karfolk i generasjoner hadde yppet til slåsskamper på grunn av rent underholdningsbehov. Det aller gjeveste var ei slåsskule på femti mann eller mer. Skadene de fikk dengang var neppe verre enn det som kan forekomme f.eks. under dagens fotballkamper.

Etter potetopptakinga var pløying av åkerland det tyngste arbeidet utover høsten. Man spente da to hester framfor plogen. Rundt juletider var det minst å

gjøre. Hestene stod da mest på stallen, spiste og småsov.

Så var det et år i romjula at bestefar fant ut at han ville kjøre opp i skogen etter ved. Han skulle akkurat til å lesse på, da Stella reiser seg på bakbena og vrinsker. Da han litt senere skulle til å løsne på buksene, da ble hesten helt galen. Han sprang bortover, og rakk såvidt å kaste seg på sleden før hesten stakk av gårde. Da først fikk han øye på skrømtet som stod der. Belte med kniv og slire ble liggende igjen. Etter dette hentet han ikke ved fra skogen ved juletid før trettendagen var omme.

Ut på våren skulle møkkerkjelleren og utedoet tømmes. Møkkeret ble kjørt ut på jordet og lagt i småe hauger. Da luktet det fælt. Det hjalp lite å rynke på nesen, hverken for hest eller mann. Etter at

snøen var borte, ble møkkeret spredt utover jordet for hand, mens hesten drog ei sloge etter seg og finmalte det hele.

Etter at våronna var over, kornet sådd og potetåkrene harvet, var tiden inne til en ny sommerferie for hestene oppe i dalen.

Stella endte sine dager en gang på femtitallet. Det var på den tid traktorene overtok, og hest etter hest fikk dele Stellas skjebne, inntil bygdene var fri for hester.

Allikevel, de forskjellige hesteraser, deriblant Lyngshesten, overlevde takket være noen entusiastiske hestevenner rundt om i landet.

Hestene er atter kommet tilbake, men nå stort sett bare som ridehester og kosedyr.

2/9-1988.

Tinnfunn i Skibotn-dalen

• Av Reidun Mellem •

For vel 70 år sidan – i den perioden som blei kalt «bolagstida» – foregikk det en stor transport oppover Skibotn-dalen. Frå England kom store lastebåtar med diverse krigsutstyr bestemt for Russland. Dette blei lessa av i Skibotn – og med hesteskyss kjørt over til Finland på vinterføre. Deretter overtok finske skysskarar og fikk varene ned til nærmaste jernbanestasjon, Karunki. Ein god del av lasten var metallar av ulike slag, deriblant tinnbarrar. Kjørarane fikk betaling etter vekta på lasset, og tok kanskje på i meste laget. Når dei så møtte motbakane oppe i dalen, så var det ikkje uvanleg at enkelte ting blei lempa av for å lette lasset. Dette kan du lese meir om i boka: Med russisk krigsutstyr gjennom Skibotndalen. Bolagstida 1916 – 1918. (Omtalt under tittelen «Nye bøker»)

No i vår kom då ein slik avkasta tinnbarre for dagen. Tromsø-mannen Oddvar Widding var på tur i lag med familien sin langt oppe i dalen, og da trakka han på ein stein som ga litt rar lyd frå seg mot underlaget. Han såg nøyare etter – og då var det han oppdaga kva det var: ein halvmetar lang metallrugg – tung som eit svin. Han bar den med seg ned til bilen – og rekna helst med at det var noko den tyske okkupasjonsmakta hadde lagt etter seg. Han fikk barren undersøkt, og det viste seg å vere reint tinn, 99,9 % –

med ei vekt på 29,9 kg. Seinare fikk han vite om bolagstida og transporten då.

Denne barren er eit viktig kulturminne frå ein hendingsrik periode i Skibotn – bygda si historie – så det er å håpe at Storfjord kommune sikrar seg denne ruggen og plasserer han på samfunnshuset i Skibotn. Han har mye å fortelle til kommande generasjonar!

Foto: Åge Mellem